

ISSN 0350–185x
UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LXX

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горџићан-Премк, др Рајна Драгићевић,
др Најда Иванова, др Александар Лома, др Алина В. Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Предраг Пипер,
др Слободан Реметић, др Андреј Н. Собољев, др Живојин Сијанојчић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Викџор Фридман*

Главни уредник

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2014

ISSN 0350-185x, LXX (2014)
UDK: 811.163.41'367 ; 811.163.41'282.3
ID: 207511308
DOI: 10.2298/JFI1470151M
Примљено: 2. марта 2014.
Прихваћено: 12. марта 2014.
Оригинални научни рад

РАДИВОЈЕ М. МЛАДЕНОВИЋ*
Универзитет у Крагујевцу**
Филолошко-уметнички факултет у Крагујевцу
Катедра за српски језик

ЕГЗИСТЕНЦИЈАЛНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ ПРИЗРЕНСКО-ЈУЖНОМОРАВСКИХ ГОВОРА У МЕТОХИЈСКОЈ И КОСОВСКОЈ КОТЛИНИ

У раду се разматрају глаголска и именичка јединица у егзистенцијалним конструкцијама са глаголима „бити“ (*esse*) и „имати“ (*habere*) у призренско-јужноморавским говорима Метохијске и Косовске котлине, са освртом на шири балкански контекст.

У говорима метохијско-косовског ареала уочене су балканистичке иновације како на нивоу личних тако и на нивоу безличних егзистенцијалних конструкција, са тенденцијом мешања модела са оствареном конгруенцијом и модела са безличним обликом предиката (*имало људи* у Оптерушу : *било Рафч'ани* за у војску : *имава калу'ери* у Деч'ане : у наш крај *бил'е зидари* : *имало авијоне* на небо : *било* и *срушене гробове* : *имал'е сваштове* што гледал'е младицу : *динаре бил'е прџ* – подримски говор). Овакво флукутирање објашњава се међусобним утицајем личних и безличних егзистенцијалних реченица, богатом семантиком глагола „имати“, утицајем контактних језичких система – супстратног романског типа и албанског, пошто се у њима јављају егзистенцијални глаголи *esse* и *habere*, са употребом у личним и безличним егзистенцијалним конструкцијама. Ширењу „имати“ доприноси и близина оближњих македонских говора.

Посебна пажња у раду посвећена је именичкој јединици у егзистенцијалним конструкцијама, пошто се јављају – пре свега у множини – номинатив и општи падеж. Присуство номинатива као падежа субјекта

* radivoje.mladenovic@gmail.com

** Рад *Егзистенцијалне конструкције призренско-јужноморавских говора у Метохијској и Косовској котлини* урађен је у оквиру пројекта „Дијалектолошка истраживања српског језичког простора“ (број пројекта 178020), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Владе Републике Србије.

нападнуто је продором општег падежа под утицајем посесивног значења глагола „имати“.

Кључне речи: егзистенцијална конструкција, *esse, habere*, метохијско-косовски говори, призренско-јужноморавски.

Увод

1. У прилогу се разматрају реченице са општим значењем егзистенције са предикатима који конгруирају (са личним глаголским обликом) односно не конгруирају (са безличним глаголским обликом) у говорима призренско-јужноморавског типа, формираним у јужној Метохији (ЈМГ) и у јужном и централном Косову (КГ). Овој дијалекатској зони придружује се већим делом и говор северношарпланинске жупе Сиринић (СиГ), па ће и овај идиом – иако географски не припада метохијско-косовском ареалу – бити обухваћен истраживањем.

С обзиром на укупну дијалекатску композицију, ове три целине представљају посебан метохијско-косовски поддијалекат (М-К говори) унутар призренско-јужноморавског дијалекта¹. Иако се стање у егзистенцијалним конструкцијама суштински не разликује од онога у М-К говорима, због типолошке различитости у односу на М-К говоре, изван ужег интересовања остала су два северношарпланинска говора у Гори и Сретечкој жупи, затим говор трију насеља у Подгори, који су смештени на јужном ободу јужне Метохије².

У јужној Метохији оформљено је више говора блиских структура (призренски говор, подгорски говор, подримски говор, ђаковачки говор) (Младеновић 2004: 221–246), па се они у раду посматрају као једна дијалекатска целина. Као целина разматрају се и два говора у Косовској котлини (јужнокосовски и централнокосовски), чија је граница на линији нешто северније од Урошевца и Штимља.

1.1. После прогона српског становништва из матичних области на Косову и Метохији 1999. године, највећи део насеља у Метохијској и Косовској котлини остао је без носилаца аутохтоног дијалекатског система.

У Сиринићкој жупи српско становништво се већим делом није иселило.

¹ О разлозима за овакву класификацију ареала в. у Младеновић 2013: 405–406.

² О овим говорима више види у: Павловић 1939, Младеновић 2001, Младеновић 2004, Младеновић 2012.

Општа слика

2. Пошто егзистенцијалне конструкције у стандардном језику не омогућавају поређење с варијацијама на нивоу дијалекатских система, у раду се разматра сродност / различитост егзистенцијалних конструкција с глаголима „бити“ (*esse*) и „имати“ (*habere*) у М-К говорима са одговарајућим моделима других балканословенских и несловенских балканских језика и дијалеката. Приступ има оправдања, с обзиром на експанзију егзистенцијалног глагола *habere* у балканословенским и несловенским језицима, укључујући ту и говоре призренско-тимочке области, посебно говоре М-К ареала. Оваква судбина егзистенцијалних конструкција намеће ареално објашњење неких преобликовања у М-К говорима.

2.1. С обзиром на знатну нестабилност егзистенцијалних модела у М-К говорима, што доводи до могућности замене како самих глагола тако и њихових облика („имати“ / „бити“, безлични неконгруентни / лични конгруентни – *имало људи* у Оптѐрушу : *било Раџч’ани* за у војску : *имав калуј’ери* у Дѐч’ане : у наш крај *бил’е зидари* : *имало авијоне* на небо : *било и срушене гробове* : *имал’е свишове* што гледал’е младицу : *динаре бил’е прѐ* – подримски говор), у раду се посвећује подједнака пажња како имперсоналним тако и персоналним конструкцијама. Овакво приближавање персоналних и имперсоналних конструкција довело је до напоредне употребе различитих облика предиката, без икаквих последица на семантичко-синтаксичком плану.

Због посебног праћења морфосинтаксичке судбине егзистенцијалног субјекта, из укупног фонда деклинационих типова именица М-К говора издвојене су именице м. р. на -ø. Овакав поступак наметнут је чињеницом да су М-К говори једини у оквиру призренско-тимочке зоне – заједно са граничним косовско-ресавским говорима у севернијим деловима ових двеју котлина – елиминисали падежни синкретизам Нмн. и ОПмн., везивањем наставка -и за Нмн. односно -е за ОПмн.³ Овакво издвајање показало се погодним, пошто је грађа посведочила да се у делу говора, и то чешће у јужнијим пунктовима, именичка јединица у егзистенцијалним конструкцијама поред

³ Више о елиминацији множинског синкретизма ових именица, затим о заједничким иновацијама призренско-јужноморавских и косовско-ресавских говора у Метохијској и Косовској котлини в. Павловић 1970: 73–76, Реметић 1996: 453–458, Младеновић 2004: 228, Младеновић 2013: 146–167.

облика у Нмн., јавља и у ОПмн. Присутним флукутирањем облика егзистенцијалног субјекта, говори анализирани зоне представљају јединствен ареал у оквиру српског дијалекатског простора.

2.2. Алтернирање Нмн. и ОПмн. егзистенцијалног субјекта део је флукутирања ова два падежна облика у пасивним, безличним и обезличеним конструкцијама у М-К говорима⁴.

Глаголска јединица у егзистенцијалним конструкцијама

3. У резултату еволуције појединачних словенских језика, наслеђени модели егзистенцијалних конструкција измењени су на различите начине. У различитим словенским језицима избор личне или безличне форме у егзистенцијалним конструкцијама различит је, условљен је специфичним факторима у појединачним језицима (Ницолова 1990: 240–241).

У источним и западним словенским стандардним језицима егзистенцијалне конструкције се граде само с глаголом *esse* (Собољев 1997: 43). Најзначајније удаљавање од наслеђеног модела остварено је у југоисточном делу Балканског полуострва, у бугарским, македонским и делу српских говора,⁵ којима припадају и М-К говори. У овом балканословенском ареалу удаљавање је остварено пре свега ширењем конструкција са глаголом „имати“, а сама експанзија резултат је балканске миксоглотије.

Област М-К говора и суседних области карактеристична је по дуготрајном мултилингвизму различитог типа. Рани српско-влашки контакт са претапањем Влаха у Србе и свим последицама етнобиолошког стапања (Урошевић 1965: 68), доласком Турака замењен је српско-турским контактом, да би последњих векова претежно српска област била замењена српско-албанском (Младеновић 2012а: 162–164).

3.1. О важности балканских несловенских језика за експанзију „имати“ у егзистенцијалним конструкцијама у штокавштину, по-

⁴ Више о овоме в. у Младеновић 2012а 153–165, Младеновић 2013: 154–168.

⁵ У старосрпском језику доминирају егзистенцијалне конструкције с глаголом *биѡи*. У једној повељи цара Душана из 1347. среће се оваква конструкција с глаголом *имаѡи*. До тада само са *биѡи*. Каснији развој потврђује ширење гл. *имаѡи* (Грковић-Мелџор 2007: 27–28).

себно у њеном југоисточном делу, сведочи присуство глагола ове семантике као егзистенцијалног предиката у тим језицима.

3.1.1. Стање у егзистенцијалним конструкцијама арумунског говора села Турја и северноалбанског говора села Мухур већим делом је подударно. У егзистенцијалним потврдним / одричним конструкцијама са глаголом *esse* предикат је у личном глаголском облику, а именичка јединица је у номинативу. У егзистенцијалним потврдним / одричним конструкцијама с *habere*, егзистенцијални глагол се јавља само у безличном облику, у 3л. јд. (БАРА, КАЉ, СОБОЉЕВ 2005: 279, 279–280; ЈУЛИ, СОБОЉЕВ 2003: 266, 267).

3.1.2. У румунском језику се у егзистенцијалним реченицама користи *habere*. Тако српској реченици „Било је непознатих људи“ одговара румунска „*Au fost și oameni necunoscuți (au fost: au – 3л. мн. презент глагола a avea „имати“ + fost – партицип глагола a fi „бити“)*“. Оваква конструкција одговара оличеном егзистенцијалном моделу „Имали су непознати људи“ у М-К говорима.

3.2. У балканским словенским језицима и дијалектима које су у већој или мањој мери захватили балканистички процеси, стање у егзистенцијалним конструкцијама показује изразиту експанзију глагола „имати“.

3.2.1. Експанзија „имати“ захвата призренско-тимочку област у целини. Судећи по дијалекатским описима срећу се оба глагола, и то како у личним тако и безличним егзистенцијалним реченицама.

Закључак А. Белића да су у говорима југоисточне Србије егзистенцијалне конструкције са конгруенцијом предиката (Имала једна ћерка) обичније од оних са обезличеним предикатом (Имало сабља, зулум је било) (Белић 1905: 400), потврђена је радовима потоњих истраживача. Из примера које наводи А. Белић закључује се да се у оваквим конструкцијама јављају и „бити“ и „имати“, али да је „имати“ чешће (Исто: 400).

У нишком говору се подједнако користе и „бити“ и „имати“. Срећу се безличне конструкције, али и примери у којима има конгруенције субјекта и предиката (ТОМА 1998: 403–411).

За говор Запања наводи се само „имати“ у безличном облику *имало* (МАРКОВИЋ 2000: 237).

У говору Алексиначког Поморавља користе се оба егзистенцијална глагола, који могу бити у безличном или личном облику, не-

зависно од тога да ли је реченица потврдна или је негирана (Богдановић 1987: 233).

Љ. Вукадиновић наводи да се у безличним конструкцијама у Црној Трави и Власини уобичајено користи само перфекат у безличном облику од глагола „имати“ (3л. јд. с. р.) (Вукадиновић 1996: 262).

У говору јабланичког краја у егзистенцијалним конструкцијама срећу се оба егзистенцијална глагола у безличном или личном облику. Наведени примери сугеришу да је „имати“ употребљено увек безлично, а да је „бити“ подложно оличавању (Жугић 2010: 56–61).

М. Стевановић наводи да се у говору Ђаковице у егзистенцијалним конструкцијама користе оба глагола. Доминирају примери са конгруенцијом, али нису непознати ни безлични облици (Стевановић 1950: 142).

У говору Горње Пчиње (Јуришић 2010: 204–210), поред основног егзистенцијалног глагола „имати“, среће се и „бити“. Оба егзистенцијална глагола јављају се у безличном и личном облику.

Од говора у северној Македонији, који са српским показују сродност, интересантан материјал пружају примери из текстова кумановског говора (Видоески 1962). У забележеној грађи јављају се оба егзистенцијална глагола. Чини се да је у персоналним егзистенцијалним реченицама обичнији глагол „бити“ (Си *било* едно-мáло дéте, 283; *бил* едън тáто и едън сýн, 295; *биле* двá брáта, 289, итд.). Потврђен је и пример са обезличавањем предиката личне егзистенцијалне реченице (*Имáло* једън-воденичáр Милéнко, 280), затим егзистенцијалне реченице са оличавањем безличног предиката (*Па имале* мáчки, 286).

3.2.2. У егзистенцијалним конструкцијама у македонском стандардном језику користи се глагол *има/нема* (Собољев 1997: 46, Иванова 2012: 145–174).

У македонским народним говорима од глагола „бити“, скоро по правилу, јављају се реченице са конгруентним предикатом, док се са глаголом „имати“ претежно јављају реченице са неконгруентним предикатом⁶:

а) Безличне реченице: Видоески 1995: *Имало* некој-óвчар во нéкоа плáнина, 208; вóлот го *нэмало*, 211; Видоески 1968: *Ама тýе имало* еден-пáтник да-пренóкеет, 244; Видоески 1954: У сéлото

⁶ Због близине македонске етнојезичке територије метохијско-косовском ареалу, наводи се нешто примера из македонских говора.

имало некој-рѣт, 239; ЦВЕТАНОСКИ 2004: *Имало* некој офчар во некоа планина, 201, А овде *имало* некои, 198, *Имаше* еден-човек богат, 202.

б) Личне реченице: ВИДОЕСКИ 1995: *Си-би́л* еден-ста́р чо́јк, 211; ВИДОЕСКИ 1968: *Биле* дво́ица бра́ќа, 243; ЦВЕТАНОСКИ 2004: *Си биле* тројца браќа (185), *Биле* ку́м Ву́чко и ку́м Ли́са, 188, *Биле* два бра́та сирóмаси, 198.

У македонском стандардном језику и народним говорима није потврђен глагол *је / јесѝе* у егзистенцијалним конструкцијама, а уместо њега користи се „имати“ (СОБОЉЕВ 1997: 46).

в) У горанском говору „имати“ је у изразитој експанзији у безличним и личним егзистенцијалним реченицама (МЛАДЕНОВИЋ 2001: 482–483).

3.2.3. У бугарском књижевном језику егзистенцијалне реченице са „имати“ јављају се само са безличном формом *има / няма* (НИЦОЛОВА 1990: 240; СААВЕДРА 1999: 77, ПОПОВ 1994: 89–90). Овде се сврставају и егзистенцијалне реченице у којима се обавезно употребљава генитивно-акузативни облик: Но кошутата *я нямаше*; При самото знаме *нямаше никого*; Само *Огњанова нямаше* там (ПОПОВ 1994: 90). У дијалектима се понекад уместо облика генитива/акузатива употребљава номинатив: *Ас мѝ н’амѝши* (Търновско); *Ас мѝ н’амѝши у думá* (Беленско); *Тој н’áма да гу има ѝám* (Сливенско) (СТОЛКОВ 2002: 260–261).

Именичка јединица у егзистенцијалној конструкцији

4. Опште преплитање употребе двају егзистенцијалних глагола, упрошћавање језичког система у срединама језичког контакта, довели су до приближавања не само глаголских облика већ и до тежње да се уместо двеју именичких форми у егзистенцијалним конструкцијама употребљава само једна – номинативна.

Продор Н у Г последица је приближавања безличних конструкција личнима у говорима призренско-тимочке зоне и косовско-ресавским говорима (МИЛОРАДОВИЋ 2003: 38). Само ширење Н у Г у делу српске дијалекатске области објашњава се општим растакањем морфолошког система, у коме субјекатска позиција генитива подупире продор номинатива. Ширење номинатива подржано је, како се наводи, општим синкретизмом Н и А/ОП у мн., али и синкретизмом у неким категоријама им. м. р. на -ø, затим синкретизмом ова два падежа у с. р. јд. (ИСТО: 49). О важности језичког контакта

за судбину егзистенцијалних конструкција сведочи стање у банатским говорима шумадијско-војвођанског дијалекта, у којима је именичка јединица у безличним реченицама са *има* и *било* редовно у номинативу (Ивић, Бошњаковић, Драгин 1997: 309–310).

Судећи по описима говора призренско-тимочког типа, у овој зони у различитим моделима егзистенцијалних конструкција именичка јединица увек је у номинативу (Белић 1905: 400, Богдановић 1987: 233, Тома 1998: 403–411, Марковић 2000: 237, Јуришић 2010: 208, Жугић 2010: 56). Потврђени облици именичких јединица у М-К говорима, међутим, искачу из општег стања, пошто се у делу М-К говора напоредо јављају Н и ОП.

4.1. Наноси призренско-тимочког типа донели су практично стабилан Н у косовско-ресавском говору Параћинског Поморавља (Милорадовић 2003: 39–43, 70). У левачком говору потврђена је експанзија Н у Г у позицији логичког субјекта реченице (Симић 1980: 26), иако се у овом говору и даље напоредо користе Н и Г уз егзистенцијалне глаголе „бити“ и „имати“ (Исто: 21–24). Док је уз потврдне глаголе обичнија употреба номинатива, уз негиране је више потврда са именичком јединицом у генитиву (Исто: 21).

Слично стање карактерише и галипољски говор, пошто се користе и Н и Г уз безличне егзистенцијалне глаголе *има* и *нема* (Ивић 1957: 331).

Разматрање материјала М-К говора

5. Присуство потврдних односно негираних предиката у егзистенцијалним конструкцијама није од значаја за неконгруентност / конгруентност у оваквим конструкцијама у М-К говорима.

Варирање неконгруентног са конгруентним предикатом опште је обележје егзистенцијалних конструкција у М-К говорима. Факултативност личног / безличног облика у егзистенцијалним конструкцијама илуструје пример: *Људи билие доста. Било доста људи* ЈМГ.

У М-К говорима присутна су два егзистенцијална глагола – „имати“ и „бити“. Нема потврда са глаголом „јесам“, уместо кога се користи глагол „имати“. Два примера са глаголом „постојати“ из КГ (*Посиоје друге лекове за тај болес, иосиојале аргати* што кóсију) највероватније су унети из стандардног језика. Провером материјала добијене су конструкције с глаголом „имати“ (*Има и друге лекови, имале аргати*).

С обзиром на интересантно алтернирање именичке јединице у Нмн. и ОПмн. именица м. р. на -ø, у раду се наводе само примери множинских облика овог деклинационог обрасца. Примери са егзистенцијалним субјектом у Нмн. издвојени су од примера са егзистенцијалним субјектом у ОПмн.

5.1. Инвентар модела егзистенцијалних реченица

Богатством модела егзистенцијалних конструкција М-К говори представљају посебан ареал у оквиру српске дијалекатске области. Одређена сличност постоји са стањем у говорима призренско-тимочког ареала, коме се инвентаром приближавају и западнобугарски, али и говори северне и северозападне Македоније.

Конструкције са „имати / немати“ у експанзији су. Број посведочених примера са „(не) бити“ знатно је мањи од оних са „имати / немати“. Независно од типа предиката, примарне су конструкције у перфекту и презенту, док су конструкције у имперфекту и футуру I знатно ређе, посебно оне у футуру I.

Експанизација модела са „имати / немати“ несумњиви је балканизам у М-К говорима.

5.1.1. Безличне конструкције са Н:

а) Глагол „имати / немати“: презент, 3л. јд.; перфекат, 3л. јд. с. р.; имперфекат, 3л. ј.; футур I, 3л. јд.;

б) глагол „(не) бити“: перфекат, 3л. јд. с. р.; имперфекат, 3л. ј.; футур I, 3л. јд.

5.1.2. Личне конструкције са Н:

а) Глагол „имати / немати“: презент, 3л. мн.; перфекат, 3л. мн.; имперфекат, 3л. мн.; футур I, 3л. мн.;

б) глагол „(не) бити“: перфекат, 3л. мн.; футур I, 3л. мн..

5.1.3. Безличне конструкције са ОПмн.:

а) Глагол „имати / немати“: презент, 3л. јд.; перфекат, 3л. јд. с. р.; имперфекат, 3л. ј.; футур I, 3л. јд.;

б) глагол „(не) бити“: перфекат, 3л. јд. с. р.; футур I, 3л. јд.

5.1.4. Личне конструкције са ОПмн.:

а) Глагол „имати / немати“: презент, 3л. мн.; перфекат, 3л. мн.; имперфекат, 3л. мн.; футур I, 3л. мн.;

б) глагол „(не) бити“: перфекат, 3л. мн.

5.1.5. Модел са заменичком енклитиком у А / ОП:

а) Презент глагола „немати“ у 3л. јд. презента + Н + А/ОП зам. енклитике.

5.2. Егзистенцијалне конструкције са Нмн.

5.2.1. Безличне конструиције

5.2.1.1. Потврдни / негирани искази

Највећи број потврђених примера је са глаголом „имати / немати“ у 3л. јд. с. р. перфекта и 3л. јд. презента⁷.

а) Глагол „имати / немати“, презент, 3л. јд.

Има різни људи по Приздрѣну, има и војници по сокаце, има Бакóфци у Бејагрáт^а, а сáг^к нити има гóсѣи, има доста С^рби у Óч’у, има и́акве бикóви у планину; сáген нѣма мајсѣóри ка по náпре, нѣма више мајсѣóрске и́ирови, по Подри́ме више нѣма С^рби ЈМГ;

има різне људи по во́ме свѣту, има свáйтови за на свáдбу, у на́ше сѣло има сѣ́ари и колонисѣи, нѣма ардо́ви у по́друме, нѣма зѣшóви у фамíлију, орло́ви нѣма по на́шему кра́ју, ни сѣ́олáри нѣма КГ;

зáшто да пра́им кэд има дэ́но́ви; нѣма сáге вúци у Сирини́ће, нѣма више синóви за у во́јску, куд на́с нѣма медвѣ́ди СиГ.

б) Глагол „имати / немати“, перфекат, 3л. јд. с. р.

Имáло Турци по гра́ду, имáло райóви от сто́ године, имáло л’уди што не знáл’е да пíшеф, бурíч’и имáло пу́но, имáло људи у Оптѣрушу, на різбој имáло нíшѣи, уи́òви имáло по кúч’е; куд С^рбе немáло и́екáри, немáло ауш-обу́си на стáницу, ни шњáждѣри немáло, немáло колáч’и да се је ЈМГ;

имáло мúжи по Немáч’ке, имáло и́ијáне људи, имáло и́ейло́ви по обóру, имáло и́кáни ч’ел’íми, имáло дѣвѣри што штитíли снáше, имáло насе́љеници у Грач’áницу; нíје имáло уч’и́шељи, нíје имáло сѣ́ари људи да кáжи’у, нí имáло воденич’áри, нí имáло авијóни на нѣбо, лекáри нíје имáло у сѣло КГ;

имáло чобáни, тúј имáло кумбáри, а оцáци имáло, имáло и́окрóфци нáпред’ козíне, имáло сѣ́огóви до Лепѣнац, имáло ћили́ми за прода́ву, и кожúши имáло; ни при́ѣ нимáло ѱáво́ли, немáло голѣми камѣ́њи за кúћу, ни асѣ́али немáло у кúч’у СиГ.

⁷ Због ограниченог простора, у раду се наводи само мањи део расположиве грађе. Обим егземплификације, отуд, не одговара стварној снази појединих модела.

в) Глагол „(не) бити“, перфекат, 3л. јд. с. р.

У М-К говорима потврдне безличне конструкције с глаголом „бити“ чешће су од конструкција с одричним обликом овога глагола.

У реченицама са одричним предикатом, независно од тога да ли је личан или безличан, практично је уопштен глагол „имати“⁸.

Било људи по пијацу, млого аскери било на Кал'ају, прѣј било волóви, било Рафч'ани за у војску, и тој било најрѣин'е бабине л'екови, било гоч'ѣви кад ми се жени'а брат ЈМГ;

у моје време које циркусе било, колико лешеве по путу било; што било брóјеве, остало у Урошевац; толикове орасе било, било и наши Косов'ѣци, пантим да било зидови; ни учийшељи не било КГ;

било људи по бачи'е, било оучари по планине, било лојови тад; људи не било за рат, не било волóви за рабóту СиГ.

г) Глагол „имати / немати“, имперфекат, 3л. јд.

Тамо имаше и Турци, имаше и Фурјанци, имаше бравови у наше село, и гаврани имаше, у дóm имаше сѣари и млáди; кобајаги немаше камѣни, немаше аутобóзи да не одвѣди'у, ни девојч'ич'и немаше за удава'н'е ЈМГ;

вѣка – имаше вамѣири у паток, на пијац имаше и ѣлич'и, на астал имаше рáзни ѣањѣри, имаше у бóлницу дóбри дóкѣири; немаше сандáци за све јáбуке, немаше јунаци да срушу куч'у КГ;

и Будурѣни имаше тамо, имаше лојови на све стране, у двór имаше дóбри јагњѣи; ни бресѣови немаше да се исече, немаше у Сиринѣне ни ѣарѣизáни, ни Бугари немаше СиГ.

д) Глагол „(не) бити“, имперфекат, 3л. јд.

*Беше људи на свáдбу; не беше никој да донесе ЈМГ;
не беше ѣври да се ўзе СиГ.*

Нема много посведочених примера.

ђ) Глагол „имати / немати“, футур I, 3л. јд.

Ўвек ч'е има сѣарци да умѣраф⁸, ч'е има гóсѣи и за твоју славу, да л'и ч'е има волóви да извуч'ев дрва; у Подрѣму не ч'е има ни сабори ЈМГ;

ч'е има милицáјци и за тебе; не ч'е има ѣраци за продаву, не ч'е има људи за рабóту; кэ⁷ ч'е отѣднемо мѣ, не ч'е има ѣраци у обóре КГ;

ће има оѣанци кад има људи; не ће има ни ѣроњови да се спи'е СиГ.

е) Глагол „(не) бити“, футур I, 3л. јд.

Ч'е бине људи на рабóту, да л ч'е бѣдне дóста куч'ич'и, ч'е бѣдне ѣуловѣри за продава'н'е, не ч'е бине С'рби у Приздрен ЈМГ;

⁸ Уп. са доминацијом „немати“ у параћинском говору (уп. Милорадовић 2003: 42).

па зар ч'е *бидне лојови* и у нову државу ЖКГ.
и *не ће бино људи* да не закопо СиГ.
Број потврда са футуrom I глагола „бити“ и „имати“ није велик.

5.2.2. Личне консирукције

Иако је остварена конгруенција променила тип исказа, безлични карактер консирукције условно опстаје, пошто је егзистенцијални предикат по правилу у 3л. мн. Снага оваквог преобликовања подједнаке је снаге у оба граматичка броја (Имаја *један сѿари, један Јањевац* КГ)⁹.

5.2.2.1. Потврдни / негирани искази

а) Глагол „имати / немати“, перфекат, 3л. мн.

Модел егзистенцијалних реченица највеће снаге је онај са конгруентним обликом 3л. перфекта:

Имал'е різне бегови, па имал'е поѿоци по дворове, имал'е војници на свако ћуше, само у Вел'ику Крушу несел'еници имал'е; прозори имал'е, шѿи пѿени'ерч'ич'и мицке; гоч'ѿви имал'е, увек имал'е Шийиари млого, имал'е сандуци за тѿше, девојч'ич'и имал'е за удадбу, зашто имал'е С'рби јеноврѿме, зидови немал'е мец'у два двора, по прѿј немал'е сѿаре л'уди, вас п'ут немал'е наше војници ЈМГ;

имал'и синови што ни гледале родитеље, имале и војни ави'они, имали и богатиши и сиромаси, имал'и и они р'уч'ни грѿбени, у село имали сѿолари, имале кошеви от сламе, имале и при'е лојови, имали од Граћанице полиц'јци, имали наши зидари по Аустрије; није имале шѿорѿди у к'уч'е, кредѿнци ни имали у к'уч'у, немали брѿсѿови у наш л'уг^к КГ;

имале в'уци по ш'уме, имале богатиши Сѿреч'ањи, имале и шѿрњи през ѿвас, тѿд имале ник'ѿи Сушићани у Амбер'ику, имале појови да сл'ужу; понапре немале лусѿѿери, немале јелѿни јер јѿле ги в'уци, јелѿни по немале тој врѿме, лек'ари напре немал'е СиГ.

б) Глагол „(не)бити“, перфекат, 3л. мн.

Бил'е Т'урци што знал'е раб'ѿту, напре бил'е еч'ими, бил'е и л'екѿви о[д] траве, тат С'рби бил'е м'ало; у село бил'е волѿви ЈМГ;

биле жандари у Г'атњо, били млого Арнау'иши по Приштине КГ;
у наш крај биле зидари, млого људи биле СиГ.

в) Глагол „имати / немати“, имперфекат, 3л. мн.

⁹ Ограничен простор не дозвољава детаљније навођење примера са предикатом у једнини.

Имав њ'андари у свако сѐло, *имав ајдуци* по граду; *немав мил'ицајци* да не одбранију од њи, ни сѐге *немав ђгњови* ЈМГ;
имашоше разне њ'аци; ни *свајшови*, ни *гостии* *немашоше* на свадбу ЈКГ,
имаше њојови у њину кућу, *немаше јунаци* да се тѐпо³ СиГ.

Реченице са имперфектом у 3л. мн. ретке су у М-К говорима, пошто поље њихове употребе покрива продуктивни перфекат.

г) Глагол „имати / немати“, презент, 3л. мн.

Њмаф⁶ богаше Срби, у касарну *имав официри*, *имав никоји сѡарици* шо не пл'ѐдал'е, *имав калу'ери* у Дѐч'ане, у Дрѡм *имав клѐнови*, *скобал'и* ЈКГ;
имају људи што тѐ превару одма КГ;
 на свѐт *имоу мајсѡори* за свѐ СиГ.

Број потврда није велик.

д) Глагол „имати / немати“, футур I, 3л. мн.

Да л'и ч'е *имаф ѡзнајии* да ми помѡгнеф, за дѐсет гѡдине *не ч'е имав* ни *ѡрактѡори*, *не ч'е имав ѡакви сѡрици* ка што имало ЈМГ,
 да л'и ч'е *имају лекари* да помѡгну, ч'е *имају* и *кумови* ка[д] *доц'е* врѐме КГ,
 па *ће имо* и *ѡакве коњи*, *ће имо разни врагѡви*, *ће имоу чѡбани* ако трѐба СиГ.

ђ) Глагол „(не)бити“, футур I, 3л. мн.

Ч'е бѡнев ајдуци по сокаце ако ги даде држава, ч'е *бѡнев бол'ѐси* ка што бѡло у прошли рат, мѡжда ч'е *бѡнев* по путу и *наше војници* ЈМГ,
 ч'е *бѡну* и *зѡшови*; *не ч'е бѡну* ни *врајч'ич'и* на грање КГ.

5.3. Егзистенцијалне конструкције са ОПмн.

5.3.1. Ширење ОПмн. у Нмн. именица м. р. на -ѡ захватило је више конструкција у говорима метохијско-косовског ареала. Маркантно је ширење у пасивним реченицама (в. т. 2.2).

На морфосинтаксичко преосмишљавање у егзистенцијалним конструкцијама упућују и примери са напоредним јављањем Нјд. и ОПјд. именица деклинационог обрасца на -а:

Вѡда не имало : *вѡду не имало* на ч'ѐшму, исто *бѡло вѡду* ЈМГ, *имало јабука* на врата : *имало јабуку* на бајрак, *имало гѡре вѡду* КГ.

Овакво ширење ОПмн. потврђено је претежно са егзистенцијалним глаголима у перфекту, у безличном или личном облику, док су примери са осталим глаголским облицима релативно ретки. Експанзија ОПмн. веће је снаге у имперсоналним конструкцијама.

Безличних конструкција са ОПмн. има више у ЈМГ него у КГ, док су у СиГ непознате. У ЈМГ највеће је снаге у призренском и подримском говору, док је у КГ уочено да је ОПмн. највеће присутности у најјужнијем делу, док особина слаби како се иде од југа ка северу.

Од два конкурента – Нмн. и ОПмн. – више је потврда са Нмн.

5.3.2. Примери типа:

Нема зу сесџира, нема зу мајка, нема зи ни брајџи ни син, од Л'умани по азгэн Арнаџџи и 'ема зи у нашу најју, такви јунаци нема зи куд њџ, нема зи свџџови да дођнеф⁹, ни саге нема зи џријаџџељи ка по пред што имало ЈМГ, нема зу Мирка на рабџту, нема за ни мој Драган, нема зи синови да доц'у, нема зи свџџови КГ, нема за Сианџџко, нема зи Шџџричџни сџс коње, нема зи унџџи СГ,

карактеристични и за македонски и бугарски језик, сведоче о присутности А/ОП удвојеног објекта саопштеног заменичком енклитиком. Док се оваква употреба заменичке енклитике у македонском и бугарском језику јавља како у негираним тако и потврдним реченицама (СААВЕДРА 2005: 95–97)¹⁰, у М-К говорима потврђена је само у негираним имперсоналним реченицама са 3л. јд. глагола „немати“. Оваква маркирана употреба, која подсећа на чување Г (у актуелном систему ОП) има интересантну паралелу у левачком говору, у коме се генитив чешће јавља у негираним исказима, док је потврдне исказе захватио у већој мери продор номинатива (Симић 1980: 21).

5.3.3. Безличне конструкције

5.3.3.1. Потврдни / негирани искази

Убедљиво највећи број примера безличних конструкција су оне са предикатом у 3л. јд. перфекта.

а) Глагол „имати / немати“, перфекат, 3л. јд. с. р.

Имало у старо време далаџе у зџд, имало фијаџере за свџдбе, некакве зџдџове имало до кџч'е, имало и џџе шарџланиџе, имало на тој место бреџове, кџршове; имало манасџиџре у све сџла, имало авиџџоне на небо, имало преџ

¹⁰ Обим рада онемогућава нас да се детаљније размотри употреба заменичких енклитика у егзистенцијалним реченицама у балканословенском ареалу.

лумијуре; немáло ѿорцулáнске шѿорéише, него обич'не (РЕМЕТИЋ 1996: 540), немáло обич'áе ка сáген, немáло шáњуре за све гóсте, немáло ѿошѿ-éне л'úде ЈМГ;

имáло и шѿе кожúце; имáло рукáише грéбене, шѿрујове имáло у шúму, имáло нáше адéише, имáло рáзне лéкове за претíсак, имáло тú рáзне колáч'е, кáд имáло њíне шѿрáзнице, имáло и уйáл'ене мánасѿице; имáло шѿе крéвешѿ сѿиáре, па и кáиáце имáло тú; шáњуре нí имáло, шѿе салшáнáце нíје имáло, нíје имáло шѿорéише, нíје прé имáло конобáре КГ.

б) Глагол „(не) бити“, перфекат, 3л. јд. с. р.

Бíло ч'ариáфе да се дарúјев, кáд бíло шѿе дóбре дáнове, кóшеве бíло; шѿеицице, ч'éрге бíло прé од° козине ЈМГ;

тáко бíло обич'áје код нáс, бíло грóбове по њíве, бíло војнице да помóгну, на трíста мéста бíло насѿáвце, па бíло набóјце све одоздóл по нóге КГ.

в) Глагол „имати / немати“, имперфекат, 3л. јд.

Имáше шáишóце што ишл'е през дворóве, немáше шѿигáње у предáвницу, немáше јúnце да се кóрмиф, у тој врéме имáше бóл'есе у лúде ЈМГ;

у нáшу кúчу имáше шáнуре у нáч'ва, имáше у вóз сѿиáре Србе КГ.

г) Глагол „имати / немати“, презент, 3л. јд.

Пóсл'е обич'áе има, има и сáге нáше обич'áе, тú има ѿошкивáч'е што поткíвају, па у цéркву има и кáрсове; дé има шѿиáце, нéма више шѿе сѿиáре адéише, ЈМГ;

има млóго језице, пóсле обич'áе има рáзне, дé има војнице да ги вíкнем, има у Гáишњо и лажóве, а више нéма лúде како вáља КГ.

д) Глагол „(не) бити“, футур I, 3л. јд.

У тај дóн ч'е бíне налбáишине да кóвев кó'не; кат пропáне држíва нé ч'е бíне нí éвре, нí динáре, ми вíка што ч'е бíне у Немáч'ку л'éкове за мóј бóл'ес ЈМГ.

ђ) Глагол „имати / немати“, футур I, 3л. јд.

*Рáзне дарóве ч'е има ЈМГ,
волóве ч'е има на пíјац КГ.*

5.3.3.2. Личне консѿрукције

Убедљиво највећи број примера безличних конструкција су оне у 3л. мн. перфекта. Оваква експанзија ОПмн. може се довести у везу

са преносом прелазности присвојног глагола „имати“ у његову егзистенцијалну употребу. Овоме, свакако, доприноси и конгруентни предикат.

а) Глагол „имати / немати“, перфекат, 3л. мн.

Имáл'е тако беле бисере око врат, *имáл'е шѿорѣше* на д^рва, *имáл'е л'ѣкове*, *имáл'е* и *лоѿове* у државну сл^ужбу, *имáл'е* у прдавницу смрзнáше кромиде, *имáл'е свáшове* што гледáл'е млáдицу, *неке ѿклóице имáл'е*; náпре *немáл'е* тако л'екáре ка сэген, *имáл'е шарѿланице* да се ч'ував óфце, *немáл'е војнице* да не ч'ував ЈМГ;

онѣ ѿануре код нас *имáле*, *имáл'е јѣжове*, *имáле снѣгове* и у тѣј дѣнове, *имáле* и *војнице* на стрáжу, *немáли лоѿове* кад бѣја óстар зáкон, *немáле кумове* што не помóгле, *кредѣше немáл'е* прије, *немáли сѿóлове* него на клупе КГ.

б) Глагол „(не) бити“, перфекат, 3л. мн.

Сѿаринске обич'áје бѣл'е (РЕМЕТИЋ 1996: 540), а *бѣл'е бресѿове*; *динáре бѣл'е* пре', кáкве бáнке ЈМГ;

прије *бѣле* на свáдбу сáмо ѿзвáше *свáшове* КГ.

в) Глагол „имати / немати“, имперфекат, 3л. мн.

Туј *имáв Сѿреч'án'е*, куд óф^вце *имáв ѿце* да лáјев, у манáстир *имáв к^рсѿе* од зláто, *немáв* дóбре *м'áкове* за ч'еницу, в^уј гóдину *немáв сн'ѣгове* ка лáни, дѣнѣс *немáв* тол'ýко *л'ѣбове* ЈМГ.

г) Глагол „имати / немати“, презент, 3л. мн.

Имав рáзне бравóве, *имáв алáше* за свáку рабóту, *имáв* у сѣло *ловáч'ке ѿце*, *немав* више *ѿѣј салѿанáце* ЈМГ;

имају и сáге дóбре л^уде, *имају* и у Баб^уш *Црнагóрце* КГ.

д) Глагол „имати / немати“, футур I, 3л. мн.

У к^уч'у ч'е *имáв* ч'уváре да ч'ував, у магáцин ч'е *имáф* *м'áкове* ý за ч'еницу ý за колóмбоч' ЈМГ;

кат се осуши свѣ, нѣ *куѿсе* ч'е *немају* на њѣве КГ.

6. Закључне напомене

6.1. Поређењем модела егзистенцијалних конструкција које А. Собољев наводи за источну Србију и западну Бугарску (СОБОЉЕВ 1997: 46–48) са моделима у М-К говорима уочава се знатна срод-

ност. Ово се односи како на експанзију „имати“ у оваквим конструкцијама, тако и на обезличавање личних егзистенцијалних конструкција (Па *сва̀дба бѝло*), са којима алтернирају личне (Има̀ла *јѝна ја̀бука*). Оно што издваја М-К говоре, присуство је егзистенцијалних реченица са именичком јединицом у ОП.

6.2. Напоредна употреба безличних и личних модела егзистенцијалних конструкција исте семантичке и синтаксичке вредности последица је више фактора.

а) Конкуренција двеју блискозначних / истозначних конструкција доводи до њиховог мешања.

б) Присуство личних и безличних егзистенцијалних реченица у балканској несловенској структури подстакло је приближавање ова два модела.

Калкирање је вршено према контактним балканским језичким системима најпре романског а потом и албанског типа.

в) Експанзија глагола „имати“ и повлачење „бити“ подстакнути су снагом егзистенцијалног *habere* у контактним балканским језицима.

Граматиализација *habere* у конструкцијама балканског перфекта типа *имам дојдено*, иначе присутног у арумунском, грчком, албанском, македонском, подстакла је ширење „имати“ у егзистенцијалне конструкције контактних словенских језика и говора, посебно у македонске говоре. Ширење „имати“ подржано је његовом десемантизацијом и граматиализацијом у перифрастичним и егзистенцијалним конструкцијама.

г) Миксоглотија доводи до слабљења семантичке разлике између посесивности и егзистенцијалности глагола „имати“, што за последицу има експанзију личних егзистенцијалних реченица.

д) Експанзија једнога глагола („имати“) тежња је да се смањи број конкурената и тако упрости језичка структура.

ђ) Ширењу „имати“ доприноси и близина оближњих македонских говора, у којима изразито доминира егзистенцијални глагол „имати“.

6.3. Присуство / одсуство количинске речи, одричност / потврдност, упитност не утичу на избор облика именичке односно глаголске јединице у егзистенцијалној конструкцији М-К говора.

6.4. Присуство егзистенцијалних глагола „имати“ и „бити“ и одсуство „јесам“, „постојати“, „бивати“, М-К говоре смешта у балка-

нословенски ареал југоисточних језика и говора. Уместо ових глагола у употреби је „имати“.

6.5. Напоредна употреба Н и ОП именичке јединице у егзистенцијалним реченицама, скоро искључиво са глаголом „имати“, упућује на утицај посесивног значења прелазног глагола „имати“ на употребу падежа објекта, што може значити да је најпре субјекатска позиција именичке јединице у Г односно ОП замењена обликом Н, па је накнадно, као секундарна иновација, реконструисан ОП. Јављање два конкурента сведочи о нестабилности система у овом делу језичке структуре.

Чињеница да се уз егзистенцијално *habere* у арумунском и северноалбанском говору именичка јединица јавља у акузативном облику може бити од интереса за објашњење факултативног присуства ОПмн. у делу М-К говора, пре свега у безличним конструкцијама.

Циџирана лиџераџура

- БАРА М., КАЉ Т., СОБОЛЕВ А. Н. *Јужнорумџнски говор села Турџа*. Мунхен: Biblion Verlag, 2003
- БЕЛИЋ, АЛЕКСАНДАР. *Дијалекџи и источне и јужне Србије*. Изабрана дела Александра Белића; девети том. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.
- БОГДАНОВИЋ, НЕДЕЉКО. „Говор Алексиначког Поморавља“. *Срџски дијалекџолошки зборник XXXIII*, 1987, стр. 10–302.
- ВИДОЕСКИ, БОЖИДАР. „Северните говори“. Божидар Видоески, *Дијалекџиџиџе на македонскиоџ јазик*. Том 2. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1999, стр. 159–240.
- ВИДОЕСКИ, БОЖИДАР. *Кумановскиоџ говор*. Скопје: Институт за македонски јазик, 1962.
- ВИДОЕСКИ, БОЖИДАР. „Дримколско-голобрдскиот говор“. *Дијалекџиџиџе на македонскиоџ јазик*. Том 1. Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1998, стр. 237–244.
- ВИДОЕСКИ, БОЖИДАР. „Централните говори“. *Дијалекџиџиџе на македонскиоџ јазик*. Том 1, Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 1998, стр. 189–211.
- ВУКАДИНОВИЋ, ВИЛОТИЈЕ. „Говор Црне Траве и Власине“. *Срџски дијалекџолошки зборник XLVII*: стр. 1–317.
- ГРКОВИЋ-МЕЉОР, ЈАСМИНА. *Сџиси из историјске лингвистџике*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2007.

- Жугић, Радмила. *Исказивање генијивних значења у говору јабланичког краја*. Монографије 13. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2010.
- ИВАНОВА, Елена Ю. „Поле екзистенцијалности в русском и македонском јазыках“. *Перифрасијични конструици со 'esse' и 'habere' во словенскијте и во балканскијте јазыци* (уредници Viktor A. Fridman, Предраг Пипер). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите, 2012, стр. 145–174
- ИВИЋ, Павле, Бошњаковић, Жарко, Драгин, Гордана. „Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта. Друга књига: морфологија, синтакса, закључци, текстови.“ *Српски дијалектолошки зборник XLIII*, 1997, стр. 1–585.
- ИВИЋ, Павле. „О говору Галипољских Срба“. *Српски дијалектолошки зборник XII*: Београд, 1957, стр. 1–519.
- ЈУЛЫ ДЖЕЛЯЛЪ, Соболев Н. Андрей: *Албанскиј гегскиј говор села Мухурр (краина Дибыр)*. München: Biblion Verlag, 2003.
- ЈУРИШИЋ, Марина. „Номинатив у говору Горње Пчиње“. *Зборник радова Филозофског факултета. Посебно издање поводом 50-годишњице оснивања Филозофског факултета посвећено проф. др Милосаву Вукићевићу*. Косовска Митровица: Универзитет у Приштини, Филозофски факултет, 2010, стр. 201–215.
- МАРКОВИЋ, Јордана. „Говор Запаља“. *Српски дијалектолошки зборник XLVII*, 2000, 7–307.
- МИЛОРАДОВИЋ, Софија. *Упоишреба њадежних облика у говору Параћинског Поморавља. Балканистички и етномиграциони аспекти*. Београд: Српска академија наука и уметности – Етнографски институт; посебна издања, књига 50, 2003.
- МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје. „Говор шарпланинске жупе Гора“. *Српски дијалектолошки зборник XLVIII*, 2007, стр. 1–606.
- МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје. „Дијалекатска диференцијација српских говора на југозападу Косова и Метохије.“ *Зборник радова са Међународног научног скупа „Животи и дело академика Павла Ивића“* (уредник Јудита Планкош). Суботица: Градска библиотека, Београд: Српска академија наука и уметности, Нови Сад: Филозофски факултет, Београд: Народна библиотека Србије, Нови Сад: Матица српска, Београд: Институт за српски језик САНУ, 2004, стр. 209–249.
- МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје. „Подгорански – један мешавински горанско-јужнометохијски говор“. *Време и историја в славјанските езици, литератури и култури*. Сборник с доклади от Единадесетите национални славистични четения 19–21 април 2012, Том I – Езикознание (Редакционна колегија проф. дфн Панайот Карагъзов и др.). Софија: Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2012, стр. 301–318.

- МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје. „Пасивне конструкције метохијско-косовских говора призренско-јужноморавског типа.“ *Зборник Маџице српске за филологију и лингвистику* LV/2, 2012а, стр. 153–167.
- МЛАДЕНОВИЋ, Радивоје. *Говор јужнокосовског села Гаџиње*. Монографије 18. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2013.
- НИЦОЛОВА, Руселина. „Екзистенциалните изреченија с глаголите *esse* и *habere* в българскиј език в съпоставка на другите славјански езици. *Съпоставително езикознание*, 4–5/90, 1990, стр. 236–242.
- ПАВЛОВИЋ, Миливој. „Говор Сретечке жупе“. *Српски дијалектџолошки зборник* VIII, 1939, стр. 1–352.
- ПАВЛОВИЋ, Миливој. *Говор Јањева*. Нови Сад: Матица српска, 1970.
- ПОПОВ 1994: *Граматика на съвременниј български книжовен език. том 3/Синтаксис* (Гл. ред. К. Попов). София: Издателство на БАН, 1994 (второ фототипно издание), 1994.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. „Српски призренски говор I.“ *Српски дијалектџолошки зборник* XLVII, 1996, 323–614.
- СААВЕДРА, Димка. „Семантика, „локализација објекта“ и њено изражавање у српском и бугарском језику.“ *Јужнословенски филолог* LV, 1999, стр. 73–103.
- СИМИЋ, Радоје. „Синтакса левачког говора. Употреба падежних облика.“ *Српски дијалектџолошки зборник* XXVI, 1980, стр. 1–146.
- СОБОЛЕВ, Андрей, Н. „Заметки о парадигмах бытийных конструкций с предикатами *esse* и *habere* в балкано-славјанском“. *Вестник СПбГУ*, Сер. 2. Вып. 3 (№ 16), 1997, стр. 42–52.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. Таковачки говор. *Српски дијалектџолошки зборник* XI, 1950, стр. 1–152.
- СТОЙКОВ, Стојко. *Българска диалектология*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, (четвџрто издание; фототипно), 2002.
- ТОМА, Пол-Луј. „Говори Ниша и околних села“. *Српски дијалектџолошки зборник* XLV, 1998, стр. 1–473.
- УРОШЕВИЋ, Атанасије. „Косово“. *Српски еџнографски зборник* LXXVIII. Населја и порекло становништва, књ. 39. Научно дело, Београд, 1965.
- ЦВЕТАНОВСКИ, Гоце. *Каршијачкиот говор – Скојско (со посебен освџрт на синтаксиса)*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, 2004.

Радивоје М. Младенович

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫЕ КОНСТРУКЦИИ
ПРИЗРЕНСКО-ЮЖНОМОРАВСКИХ ГОВОРОВ
В МЕТОХИЙСКОЙ И КОСОВСКОЙ КОТЛОВИНАХ

Резюме

В работе анализируются экзистенциальные конструкции с глаголами „бити“ (*esse*) и „имати“ (*habere*) в призренско-южноморавских говорах Метохийской и Косовской котловин. Модели экзистенциальных конструкций рассматриваются в широком контексте балканских славянских и неславянских языков.

В говорах Метохийской и Косовской котловин подтверждены балканские инновации как на уровне личных, так и на уровне безличных экзистенциальных конструкций. Наблюдается смешение моделей с согласованием подлежащего и сказуемого и моделей с безличной формой сказуемого (*имало људи у Оптерушу : било Рафч'ани за у војску : имав калу'ери у Деч'ане : у наш крај бил'е зидари : имало авијоне на небо : било и срушене гробове : имал'е свайове што гледал'е младицу : динаре бил'е преј* – подримский говор). Подобные колебания форм объясняются взаимовлиянием личных и безличных экзистенциальных предложений, а также насыщенностью семантики глагола *habere* и влиянием контактных языковых систем – субстратного романского типа.

Особое внимание в работе уделено форме существительного в безличных конструкциях, поскольку в качестве конкурентных форм (прежде всего во множественном числе) здесь выступают номинатив и общий падеж. Обобщенный номинатив как падеж экзистенциального субъекта в личных и безличных предложениях редуцируется в связи с факультативным распространением общего падежа под влиянием управления глагола „имати“ из личных конструкций.

Ключевые слова: экзистенциальная конструкция, *esse*, *habere*, метохийско-косовские говоры, призренско-южноморавский.